

HATÂYÎ'NİN NASİHATNÂMESİ

Hatayî's Nasihatname

Das Nasihatnâme des Hatâyî

Hasan BEKTAŞ *

N

Klasik edebiyatta bir konu üzerinde öğüt vermek amacıyla yazılmış ahlaki-didaktik eserlere nasihatnâme yahut pendnâme denir. Bu türden eserlerden biri de Hatâyî'nin yazmış olduğu *Nasihatnâme*'dir. Hatâyî Divanı ile beraber Şeyh Safî Buyruklarında, Anadolu'da derlenen şiir mecmualarında, tarikat usullerini anlatan erkânnamelerde de sıkça kaydedilen bu eser; Ca'ferîlik, vahdet-i vücud ve Safevîlik (Kızılbaşlık) hakkında dervişlere verilen nasihatlerden ibaret olup tevhit, nübüvvet, imâmet, nasihat ve dua bahislerinden oluşur.

Ö

Döneminde önemli eserler vermiş ve çığır açmış olan Hatâyî, Alevî-Bektaşî edebiyatına damgasını vurmuş bu edebi çevrenin yedi büyük şairinden biri olarak kabul edilmiştir. Hatâyî, kısa süren yaşamı boyunca, vaktinin çoğunu devlet işlerine sarf etmesine bakmayarak zengin ve çok yönlü bir miras yaratmıştır. O hem aruz vezni hem de hece vezniyle, hem epik hem de lirik türlerde eser vermiş, akılda kalan, örnek olabilen eserleri ile edebiyatımızı zenginleştirmiştir. Onun edebiyat ve dil tarihinde oynadığı rol, Azerbaycan devletçiliğinin tarihinde oynadığı rol kadar önemlidir. Devlet kuran bir hükümdar olarak Türk diline verdiği resmi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı, İstanbul/Türkiye.E-mail: hasaanzzz35@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0338-4372>

önemle beraber bir şair, sanatkâr olarak da unutulmaz eserler yaratmıştır. Bu eserlerden biri olan *Nasihât-nâme*, Hatâyî'nin; dervişlere verdiği nasihatleri işleyen bir mesnevidir.

Adından da anlaşılacağı üzere didaktik bir mesnevi olan *Nasihât-nâme*, şii ri zaten dini inancını ve ideolojisini yaymak adına kullanan Hatâyî'nin, Ehlibeyt sevgisini, Safevî tarikatının erkânı ve usulünü anlattığı ve öğütler verdiği bir manzumedir. Bu yazıda *Nasihât-nâme*; tanıtılıp Türk Edebiyatı araştırmalarına kazandırılmak amacıyla; vezin, dil, bölümler, muhteva ve dinî öğeler yönünden incelenmiştir. Sonuçta *Nasihât-nâme*'nin; Anadolu ve Safevîlik alakası, Safevîliğin inançları, Safevîliğin yapısı ve terminolojisi hakkında önemli konularda birtakım veriler içerdiği görülmüştür. Şii ri didaktik amaçlarla kullanan Hatâyî'nin, gazellerinde yaptığı gibi mesnevîde de şekil ve muhteva değişikliğine gittiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatâyî, Kızılbaş, Nasihatnâme, Pendnâme, Vahdet-i Vücut, Derviş.

ABSTRACT

In classical literature, moral-didactic works written in order to advise on a certain subject are called *nasihatname* or *pendname*. One of them is *Nasihatname* written by Hatayi. This work, which is frequently mentioned together with Hatayi's *Divan* in the Sheikh Safi *Buyruks*/Commandments, in journals of poetry collected in Anatolia, and in the *erkannames*, that describe systems of orders, consists of the advices given to dervishes about the unity of being and Safavism (Kizilbash), and the topics like *tebvid*, prophethood, imamate, advice and prayer.

Hatayi, who wrote important works and blazed a trail in his period, is considered one of the seven great poets of this literary circle that leave its mark on Alevi-Bektashi literature. During his short life, Hatayi created a rich and versatile legacy although he spent most of his time on state matters. He wrote both epic and lyrical genres using both *aruż* and syllabic prosody, and enriched our literature with the memorable and exemplary works. His role in the history of literature and language is as important as the role he played in the history of Azerbaijan statism. As a ruler who established a state, he created unforgettable works as a poet and an artist together with giving a formal importance to the Turkish language. *Nasihatname*, one of these works, is a *masnavi* which treat Hatayi's advices to dervishes.

Nasihatname, a didactic *masnavi* as its name suggests, is a poem in which Hatayi, who already uses poetry to spread his religious belief and ideology, gives advices and describes his love to *Ehlibeyt*, the *erkan*/rules and system of the Safavi order. This paper analyses the prosody, language, chapters, content and religious elements of *Nasihatname* in order to introduce it and contribute to the studies of Turkish literature. Ultimately, *Nasihatname* includes some information on important issues such as connection between Anatolia and Safavism, beliefs of Safavism, the structure and terminology of Safavism. Hatayi, who used the poetry for didactic purposes, changed form and content in *masnavi* as he did in ghazals.

Keywords: Hatayi, Kizilbash, nasihatname, pendname, unity of being, dervish.

ZUSAMMENFASSUNG

In der klassischen Literatur werden ethisch-didaktische Werke, die mit dem Ziel geschrieben worden sind, Ratschläge zu einem Thema zu geben, als *Nasihatnâme* oder *Pendnâme* bezeichnet. Ein Werk dieses Genres ist das *Nasihatnâme*, das von Hatâyî verfasst wurde. Dieses Werk, das gemeinsam mit dem *Diwan Hatâyîs* auch in den Anordnungen (*Buyruk*) des ŞeyhSafî, den in Anatolien zusammengestellten Gedichtsammlungen und den *Erkânâme*-Werken, die die Grundlagen des Ordens (*Tarikat*) erklären, oft erwähnt wird, besteht aus Ratschlägen an die Darwische über die *Ja'fariyya* (*Ca'ferîlik*), *Wahdatul-Wujud* und die *Safawiyya* (*Kızılbâstım*) und bildet sich aus *Tawhid*-, *Nubuwwa*-, *Imamat*-, *Nasiha*- und *Dua*-Themen.

Der in seiner Zeit wichtige Werke verfassende und bahnbrechende Hatâyî, gilt als einer der sieben großen Dichter dieses literarischen Kreises, der der alevitisch-bektaschitischen Literatur seinen Stempel aufgedrückt hat. Obwohl Hatâyî die meiste Zeit seines kurzen Lebens für Regierungsangelegenheiten aufwendete, erschuf er ein reiches und vielseitiges Erbe. Er verfasste seine Werke sowohl nach Prosodie als auch Silbenversmaß und sie umfassten Genres der Epik und Lyrik. Er bereicherte unsere Literatur mit seinen Werken, die im Gedächtnis blieben und Vorbildcharakter aufweisen konnten. Die Rolle, die er in der Geschichte der Literatur und Sprache spielte, ist genauso wichtig wie die Rolle, die er in der Geschichte der Staatsbildung Aserbaidschans spielte. Zusammen mit der offiziellen Bedeutung, die er als staatsgründender Herrscher der türkischen Sprache verlieh, erschuf er als Dichter und Künstler unvergessliche Werke. Das *Nasihatnâme*, das eines dieser Werke ist, ist ein *Masnawî*, das die Ratschläge Hatâyîs an die Darwische behandelt.

Das *Nasihatnâme*, das, wie sein Name schon zu verstehen gibt, ein didaktisches *Masnawî* darstellt, ist ein Gedicht, in dem Hatâyî, der die Poesie benutzt, um seinen religiösen Glauben und seine Ideologie zu verbreiten, seine Liebe zur *Ahl ul-Bayt* sowie das Zeremoniell (*Erkân*) und die Praktiken des safawidischen Ordens erklärt und Ratschläge erteilt. In dieser Abhandlung wurde das *Nasihatnâme* in Bezug auf Metrum, Sprache, Kapitel, Inhalt und religiöse Elemente untersucht, um es bekannt zu machen und für Forschungen der türkischen Literatur zu gewinnen. Im Resultat wird deutlich, dass das *Nasihatnâme* einige Informationen über wichtige Themen in Bezug auf die Beziehung zwischen Anatolien und der *Safawiyya*, den Glauben der *Safawiyya* sowie die

Struktur und Terminologie der Safawiyya. Es erschließt sich, dass Hatâyi, der Gedichte für didaktische Zwecke nutzte, im Masnawi Form- und Inhaltsänderungen vornahm, wie er es auch in seinen Ghaselen tat.

Schlüsselwörter: Hatâyi, Kızılbaş, Nasihatnâme, Pendnâme, Wahdatul-Wujud, Darwisch.

Giriş

Şah İsmail Hatâyî'nin yazmış olduğu eserlerden biri de *Nasihatnâme*'dir. Azerbaycan Türkçesi ve Azerbaycan'ın tarihi için önemli olduğu kadar Alevî-Bektaşîler açısından da önemli olan şairin, bu eseri hakkında daha önce bir inceleme yazısı yazılmamıştır. Bizim amacımız, bu eseri; içerik bakımından incelemek ve birçok yönden tanıtarak araştırmacıların dikkatine sunmaktır.

Nasihatnâme'yi, Sadettin Nüzhet Ergun'un eserindeki metne (1956: 203-211) göre inceleyeceğiz. *Nasihatnâme*'den yapılan alıntılarını yine Ergun'un metninin beyit numaraları ile göstereceğiz. Yazımızda, "Safevîlik" terimini Anadolu Alevîliği, Kızılbaşlık manasında; "Ca'ferîlik" terimini ise On İki İmamcılığın itikadi yönleri manasında kullanacağız.

Eser mesnevi şeklinde yazılmış olup 173 beyitten ibarettir.¹ Mesnevîler genellikle bir durum veya olayı hikâye etmek için yazılmış olmakla beraber her türlü konuda kaleme alınabilirler. Mesnevîler, kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşur, 2 ile 20-30 beyit uzunluğunda mesnevi yazılabildiği gibi binlerce beyit tutan, çeşitli konuları anlatan; uzun eserler de mesnevi türüyle yazılmıştır (Kartal, 2007: 353). Fars Edebiyatı'nda ortaya çıkıp oradan da Türk Edebiyatı'na geçen bu tür batılılaşma devrine kadar türlü konuların açıklanmasında kullanılmıştır. Hatâyî'nin mesnevisi 16. asırda yazılmış Dinî-Tasavvufî-Ahlâkî² mahiyet taşıyan mesnevîler arasına girer.

Hatâyî

İran'da hüküm sürmüş olan Safevî İmparatorluğu'nun kurucusu ve Azerbaycan Türkçesi'nin en büyük şairlerinden biri olan Şah İsmail Hatâyî, 25 Receb 892 (17 Temmuz 1487) gününde İran'ın kuzeydoğusunda (Güney Azerbaycan) yer alan Erdebil şehrinde doğdu. Çağdaşları tarafından "Sahib-i Seyf ü Kalem" (Yılmaz Anıl, 2010: 256) olarak adlandırılan şah, kendi döneminde kültürle ve din işleriyle ilgilendi, bu dönemde tüm Şii ilim merkezlerinden âlimleri çevresine toplayıp On İki İmamcı

1 Muhsin Macit, eserin 184 beyit olduğunu bildirirse de (Macit, 2017: 62) biz, Sadettin Nüzhet'in metnini baz aldık. Bu makalenin amacı yalnızca mesnevinin içeriğini incelemek ve dikkatlere sunmaktır, bu nedenle metni yeniden kurmanın makalenin sınırlarını aşacağı düşünülmüştür.

2 Ahmet Kartal mesnevi türüyle ilgili kaleme aldığı makalesinde 16. asırda yazılmış, "Dinî-Tasavvufî-Ahlâkî Mesnevîler" başlığı altında Hatâyî'nin Dehnâme'sini sayarken *Nasihatnâme*'yi saymaz (Kartal, 2007: 362). Dehnâme, daha kapsamlı bir eser olmasından ötürü, araştırmacılar tarafından daha çok incelenmiş, araştırmalarda *Nasihatnâme*'ye pek fazla yer verilmemiştir.

Şiiliğin tüm yönleriyle ortaya konması için çalıştı, 19 Receb 930 (23 Mayıs 1524) günü Tebriz'de vefat etti (Güngör, 2010: 253-255).

Nesimî, Halilî, Habibî gibi büyük şairlerin elinde bir şiir dili haline gelmeye başlayan Azerbaycan Türkçesi Hatâyî'de olgunluk çağına girmiştir. Oğlu Sam Mirza babasının Hatâyî mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazdığını bildirir bunun yanında Arapça ile de şiir kaleme aldığı bilinmektedir (Ergun, 1956: 17). Bir devlet adamı olmasının yanında Safevî tarikatının da şeyhi olan Şah İsmail, şiirlerinde On İki İmamcılığı, Safevî tarikatını anlatmış müritlerini ve tüm Şiileri kendisi ve devleti etrafında birleşmeye çağırmıştır. Şiirlerinde hem klasik edebiyatın hem de halk edebiyatının şekil ve içerik özelliklerini kullanmıştır. Nesimî'den aldığı ivmeyle aruzu gayet başarılı bir şekilde kullanan Hatâyî, hece ölçüsü ile yazdığı şiirlerde ise Yunus tarzını devam ettirmiştir. Hatâyî'nin, hem ruhi güçten hem fiziki-maddi güçten, hâkimiyetten ileri gelen gururlu, hükümlü bir dili vardır (Xudiyev, 2012: 323). Sadelik, aydınlık, samimilik, hayata ve onun taleplerine bağlılık, Hatâyî'nin poetikasının en belirgin özelliklerinden biridir (Seferli ve Yusifli, 2005: 4). Onun şiirinde göze çarpan en şahsi özellik ise nazım şekillerinde hem içerik hem de şekil değişikliğine gitmiş olmasıdır, öyle ki sadece Kızılbaş akidesini ve Ehlibeyt sevgisini anlatan gazeller yazmış, gazel ve nefes arasındaki farkı sadece şekil farkı haline getirmiştir (Temizkan, 2001: 21).

Döneminde önemli eserler vermiş ve çığır açmış olan şair, Alevî-Bektaşî edebiyatına damgasını vurmuş bu edebi çevrenin yedi büyük şairinden³ biri olarak kabul edilmiştir. Hatâyî, kısa süren yaşamı boyunca, vaktinin çoğunu devlet işlerine sarf etmesine bakmayarak zengin ve çok yönlü bir miras yaratmıştır. O hem aruz vezni hem de hece vezniyle, hem epik hem de lirik türlerde eser vermiş, akılda kalan, örnek olabilen eserleri ile edebiyatımızı zenginleştirmiştir (Seferli ve Yusifli, 2005: 11). Onun edebiyat ve dil tarihinde oynadığı rol, Azerbaycan devletçiliğinin tarihinde oynadığı rol kadar önemlidir. Devlet kuran bir hükümdar olarak Türk diline verdiği resmi önemle beraber bir şair, sanatkâr olarak da unutulmaz eserler yaratmıştır (Xudiyev, 2012: 317).

Nasihatnâmeler ve Hatâyî'nin Nasihatnâmesi

Klasik edebiyatta bir konu üzerinde öğüt vermek amacıyla yazılmış ahlaki-didaktik eserlere “nasihatnâme” yahut “pendnâme” denir. *Kur'an*'da ve hadislerde sık sık ahlaki öğütlere yer verilmesi kaynağını bu membalardan alan dinî edebiyat

3 Bu şairler Nesimî, Fuzûlî, Hatâyî, Pir Sultan Abdal, Yeminî, Virânî ve Kul Himmet'tir.

çevrelerinin eserlerinde ahlaki-toplumsal öğütleri sık sık işlemelerine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamdaki edebi eserlerin çoğu toplumun ahlak seviyesini yükseltmek amacı güden parçalar barındırır. Bu parçalar zamanla müstakil nasihatnâmelerin temelini oluşturmuşlardır. *Kutadgu Bilig*, Nizâmü'l-Mülk'ün *Siyâsetnâme*'si gibi eserler bu türün en olgun eserlerinden sayılır, İslam toplumunun en meşhur nasihatnâmesi ise Attar'ın *Pendnâme*'sidir (Pala, 2006: 409). Türk Edebiyatı'nın ilk nasihatnamesi, *Kutadgu Bilig*'dir. Nasihatname yazma geleneği, Anadolu'da *Risaletü'n-Nushbiyye* ile başlayıp 19. asrın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu gelenek içinde kaleme alınan nasihatnamelerden biri de Şah İsmail Hatâyî'nin *Nasihatnâme*'sidir.

Hatâyî'nin mesnevilerinden biri olan *Nasihatnâme*, *Hatâyî Divanı*'nın muhtelif nüshalarında bulunur. Bu eser genellikle diğer bir mesnevi olan *Debnâme* ile beraber divanların sonunda ayrı bir bölüm şeklinde yer almıştır.

“Birçok nasihat içerikli şiirinde olduğu gibi Hatâyî burada da vahdet-i vücudun müddealarından yola çıkar. Hakkı mutlak bir deryaya dünyayı onun damlasına benzetir, sonra derya ile damlanın tek bir şey olduğu fikrini ileri sürer. Şairin fikrine göre mevcut dünya Allah'ın yani mutlak varlığın gözğüne düşmüş yansımasıdır. Gören de görünen de tek bir şeydir. Biri vahdet, birlik mutlak âlem öbürü ise kesret yani mutlak olanın zerrelere ibaret olan çokluk âlemidir. ‘Güneş zerre vü hem zerre güneştir.’ diyen şair, Allah'la mevcut âlemi aynileştirir, birini mutlak vücut diğerini ise onun zerrelere sayar. Zerre mutlak olana ancak aşk ile ulaşabilir” (Seferli ve Yusufi, 2005: 20). Buradan, Hatâyî'nin vahdet-i vücut anlayışını; birçok farklı şekilde dile getirdiği bu eserde, genellikle İbn-i Arabî'nin metaforlarını, didaktik bir üslupla ve tarikatın kendi terimleriyle aktardığı anlaşılmaktadır.

“‘Nasihatnâme’ sufizmin panteist iddialarını şerh eden felsefi bir eser olmakla beraber insan hakkında öncül hümanist düşünceleri de aks ettirir. Belki de bu ikinci daha esastır... Bu fikir ve nasihatler yeni devlet, yeni cemiyet, yeni düşünce tarzı yaratan hükümdar şairin program sözleri gibi karşılanır. Onlarda odlu, hararetle bir çağırış ruhu duyulur” (Seferli ve Yusufi, 2005: 21). Gerçekten de Hatâyî'nin, bu eserinde vahdet ile ve insan ile alakalı görüşlerini, taliplere hitaben açıkladığı bunun yanında dervişleri bilgilendirmeyi de amaç edindiği ortadadır. Hatâyî'nin, taliplerini adeta cûşa getirmek istercesine yazdığı nefeslerindeki hararetle tebliğ edasının bu eserde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Bize göre, tüm bunların yanında; Hatâyî'nin bu eserle, usul-i dinin önemini anlatmaya da yer verdiği es geçilmemelidir.

Bu eser *Hatâyî Divanı* ile beraber *Şeyh Safî Buyruklarında*, Anadolu'da derlenen şiir mecmualarında, tarikat usullerini anlatan erkânnamelerde de sıkça kaydedilmiştir. *Hatâyî Divanı'nın*, Turhan Gencevî ve Mîr Salih Hüseyinî neşirleri hariç neşirlerinde yer almıştır (Macit, 2017: 62). Adından da anlaşılacağı üzere didaktik bir mesnevi olan *Nasihatnâme*, şiiri zaten dini inancısını ve ideolojisini yaymak adına kullanan Hatâyî'nin, Ehlibeyt sevgisini, Safevî tarikatının erkânı ve usulünü anlattığı ve öğütler verdiği bir manzumedir. Burada *Nasihatnâme*'yi vezin, dil, bölümler, muhteva ve dinî öğeler yönünden incelemeye çalışacağız.

Nasihatnâme'nin Vezni

Hatâyî'nin *Nasihatnâme*'si aruz ölçüsünün, Hezec bahrinde “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır. Aruz ölçüsünün kısa kalıplarından olan bu kalıp, Türk Edebiyatı'nda başlangıçtan beri, çok sık kullanılan, hece ölçüsünün 11’li kalıbının ahengine benzerliğiyle dikkati çekmektedir. Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushîyye*'si gibi ilk dönem Türk mutasavvıflarının mesnevilerinde de kullanılmış bir vezindir. Bu durum kalıbın -kulakları asırlardır bu ahenge aşına olan- Türk halkının metni daha ahenkli bulup sevmesi amacıyla seçilmiş olabileceğini akla getirir. Ayrıca Anadolu'da bulunan Safevîlik takipçilerine gönderilen buyrukların bazılarında bu *Nasihatnâme*'nin de bulunması bu yargıyı güçlendirir.

Metin içinde anlaşılabilirliğin ve sadeliğin gözetilmesi sebebiyle Arapça ve Farsça terkiplere az yer verilmiştir. Bu durum Türkçe kökenli sözlerin daha çok kullanılmasına ve bunlarda bolca imâleye ve ulamaya başvurulmasına sebep olmuştur. Öyle ki bazı beyitlerde üç hatta dört sözcükte birden imâleye rastlanır. Burada, Hatâyî'nin manayı ön plana aldığından, çok yerde aruzun hususiyetlerinden ziyade Türk dilinin hususiyetlerini göz önünde tuttuğu, Türk dilinin kanunlarını bozmamak tabiiğini zedelememek uğruna aruzdan ödün verdiği (Xudiyev, 2012: 322) unutulmamalıdır. *Nasihatnâme*'de imâle ve ulamanın çokça görülmesi yanında zihafa nadiren başvurulduğu görülmektedir. Aşağıda bu türden imâle ve ulamalara örnekler verilecektir.

İmâle:

1.“Kapı”nın ilk hecesinde imâle yapılmıştır:

Tevekkül kapısında sen mukîm ol,

Tarîk-i ‘aşk içinde müstakîm ol. (3. Beyit)

2.“Olmaya”nın ikinci ve üçüncü hecesinde imâle yapılmıştır.

Kimin kim olmaya özü niyâzı,

Kabûl olmaz namâzı hem niyâzı. (8. Beyit)

3.“Sana”nın ilk hecesinde imâle yapılmıştır. “Kalbine”nin ikinci hecesinde imâle yapılmıştır.

İre tâ fazl-ı hakdan sana in’âm.

Düşe kalbine rahmet feyz-i ilham. (11. Beyit)

Hatâyî’nin Arapça, Farsça kökenli kelimelerde olduğu gibi Türkçe kökenli kelimelerde de imaleden kaçınmadığı görülmektedir.

Ulama:

1.“Mahv eyle” sözleri arasında ulama yapılmış.

Ki benlik menzilin mahv eyle dâim

Ola gör ‘aşk ile hizmette kâim(10. Beyit)

2.“Aşkın özüne” sözleri arasında ulama yapılmış.

Sığın fazl-ı hakka ey tâlib-i râh

Ki dost ‘aşkın özüne eyle hemrâh (1. Beyit)

Nasihât-nâme’nin Dil Özellikleri

Yazıldığı tarih itibariyle *Nasihât-nâme*, Azerbaycan Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin hâlâ tam anlamıyla ayrılmadığı bir devrin dil özelliklerini taşır. Hatâyî’nin kaleme aldığı diğer eserlerde olduğu gibi *Nasihât-nâme*’de de Ali Şîr Nevâî kanalıyla gelen bazı Doğu Türkçesi özellikleri göze çarpmaktadır, bu durumu değerlendirirken Doğu Türkçesi’nin Azerbaycan Türkçesi’ne olan genel etkilerini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Nasihât-nâme oldukça sade bir dille kaleme alınmıştır ayrıca metnin okunmaktan ziyade duyulmak için yazıldığı metin içinde geçen ifadelerden anlaşılıyor. 35. beyitte dervişlerden bu nasihatleri “işitmeleri” istenirken son beyitte “Nasihât-nâme dedim dervişâne” ibaresi yer alıyor. Bunlarla beraber iki beyitte Peygamber’e salavat verilmesi isteniyor (74. ve 78. beyitler). Metnin hem didaktik mahiyette oluşu hem de işitmek için yazılmış oluşu, konuşma diline daha yakın bir dille yazılmasına sebep olmuştur.

Nasihât-nâme’nin Bölümleri

Metin şair tarafından ayrı bölümlere ayrılmamış olsa da muhteva açısından *Nasihât-nâme*’nin tevhit, nübüvvet, imâmet, nasihat ve dua bahislerinden ibaret

olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümlerin tamamında nasihatler verilmeye devam etmiştir. Bölümler arasındaki geçiş ise iki bölümün ihtiva ettiği inanç unsurları arasında kurulan ilgiyle sağlanmıştır. Eser nasihatler vermek amacıyla yazılmış olsa da bölümlerin kuruluşu ve akışı dolayısıyla tarikata yeni intisap etmiş dervişlere, usul-i din ile ilgili bilgi verme amacının da güdülmüş olacağı ihtimali üzerinde durmak da yanlış olmaz.

Tevhit: Metnin başlangıcından 72. beyite kadarki kısım, bir talibe tevhit bağlamında verilen nasihatleri içerir. Dervişin ikilikten kurutulup tevhit makamına nasıl ulaşacağı anlatılır.

Nübüvvet: 72. beyitten 88. beyite kadarki kısımda, nübüvvet bağlamında nasihatler verilip miraç olayıyla ilgili bazı bilgiler aktarılır.

İmâmet: 88. beyitten 104. beyite kadarki kısımda imâmet ve velâyet anlatılır, On İki İmam'ın isimleri zikredilir. Tekvinî velayete de değinilir. Bu bölümde yer alan kavramlardan, Hatâyî'nin imâmet teorisi üzerinde oldukça kapsamlı bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Nasihat: nasihatler metnin tamamına yayılmış olsa da buraya kadarki kısımda başka bağlamlar kapsamında değerlendirilmiştir. 104. beyitten başlayarak nasihatler daha umumi bir hal alırlar ve metnin odağı haline gelirler. Buradaki nasihatler de umumi nasihatler ve tarikat adabıyla alakalı nasihatler olarak iki kısımda incelenebilir.

Dua: 149. beyitte mesnevinin asıl kısmı sona erer ve metnin sonuna kadar uzunca bir dua kısmı yer alır. Burada edilen dua klasik eserlerimizin sonunda yer alan dualardan ziyade Alevî-Bektaşî âyinlerinde okunan gülbanklara benzemesi sebebiyle oldukça ilgi çekicidir. Bu duada aynen âyinlerde okunan gülbank ve tercümanlarda olduğu gibi din büyüklerinin, tarikat ulularının tevessül amacıyla sayılması bu eserin incelenmeye değer başka bir yönünü daha ortaya koyar.⁴

4 Hatâyî'yi anlatırken; "Onun şiirinde göze çarpan en şahsi özellik, nazım şekillerinde hem içerik hem de şekil değişikliğine gitmiş olmasıdır, öyle ki sadece Kızılbaş akidesini ve Ehlibeyt sevgisini anlatan gazeller yazmış, gazel ve nefes arasındaki farkı sadece şekil farkı haline getirmiştir." demiştik. Dua bölümünden hareketle, mesnevi üzerinde de içerik ve şekil değişikliğine gittiği açıkça görülmektedir.

Muhteva

Nasihatnâme son beyitte de belirtildiği üzere cihanda bir nişan bırakmak maksadıyla ve dervişlerin dinleyip öğüt alması için söylenmiştir. Bu öğütler tevhit, nübüvvet, imâmet bağlamlarında verilmiş, dervişlerin usul-i dinden⁵ olan bu üç inancın temel yönlerini kavraması sağlanmaya çalışılmıştır. Dervişin hangi yollarla bu üç inancın ehli olacağı açıklanıp “dört kapı kırk makam” sistemindeki makam ve kapıların nasıl aşılacağı gösterilmiştir.

Tevhit bahsinde dervişten evvela her şeyi bir görmesi, ikilik olduğu zannını bırakması istenmiştir. Bundan sonra dilinde ve gönlünde daima Allah’ı anan dervişe, taklitsiz⁶ bir şekilde inanması öğütlenir. Sonraki beyitlerde Allah hakkında bilgiler verilir. Allah’ın sıfatları, kudreti anlatılır. Şair burada ne kadar anlatsa da Allah’ı tarif edemeyeceğini belirtir, ona göre hak ehlinin hali özge bir haldir. Devamında yine tevhit bağlamındaki nasihatler sıralanırken 42. beyitte eşyanın aslının tek bir cevherden sudur ettiği vurgulanır. Ardından Allah “deryaya”, kul “damlaya” benzetilerek dervişten, damlanın deryadan ayrı olmadığını hatırlaması istenir. 56. beyitte aynı görüşü yansıtmak amacıyla “güneş” ve “zerre” metaforları kullanılır. 62. beyitten başlayarak insanın vahdet âleminden kesret evine düşmesinden sonra başına gelecek hadiselerde ne yapması gerektiği anlatılır, kesret evinde hak ile birlikte olabilmek için hanedana (Ehlibeyt’e) bağlanmak gerektiği dile getirilir ve nübüvvet bahsi burada başlar.

Nübüvvet bahsinin başında, ibadetlerin başının salavat olduğu dile getirilir ve Muhammed’e ve ailesine salavat verilmesi istenir. Hz. Muhammed’in yüceliğini

5 Ca’ferilik’e göre dinin asıl unsurları. Bunlar tevhit, nübüvvet, imâmet, adalet ve meaddir. “İsnaaşeriyye kelamı sistemli hale geldikten sonra usulü’-din tevhit, adl, nübüvvet, imamet ve mead olmak üzere beş, bazan adl ile tevhit ve imametle nübüvvet birleştirilerek üç esas halinde ele alınmıştır” (Üzüm, 2001: 148).

6 Ca’ferilik’e göre bir kişi, dinin asıl unsurlarına aklıyla delil getirerek inanmalıdır. Başka birini taklitte usul-i dine inanan kişi inanmış sayılmaz. Bu husus, başka Alevî-Bektaşiler tarafından da işlenmiştir. Bunlara, Kaygusuz Abdal’ın Budalanâme’de geçen “Ata-ana taklidi ‘azim hicâbdır merdler geçer nâmerdler geçemez ve bu ‘ilmi nâdânlar bilmez.” (06 Hk 809/1: 2a) sözleri örnek verilebilir.

anlatmak amacıyla sufiler arasında meşhur olan “levlâk” hadisine⁷ atıf yapılır, âlemlerin onun hatırına yaratıldığı vurgulanır. Ondan şefaet isteyenlerin, onun ümmetinden olanların cehenneme gitmeyecekleri söylenir. 82. beyitte miraç hadisesinde, Hz. Muhammed’in İmam Ali’yi yol üstünde duran bir aslan olarak görmesi, yüzüğünü ona vermesi anlatılır.⁸ Hz. Muhammed’in yüzüğü Hz. Ali ile arasında nişan kabul ettiği gibi şaha bağlananların da nişan göstermelerinin gerektiği söylenir ve İmâmet bahsine geçilir.

İmâmet bahsinin başında, meleklerin imamlara secde kıldığı, feleklerin onların emriyle döndüğü⁹ belirtildikten sonra On İki İmam’ın isimleri sayılır. Hz. Mehdi’nin zuhur etmesi istenir, bazı zuhur alametlerinin görüldüğü belirtilip velâyet askerleriyle Mehdi’nin gelmesinin yakın olduğuna dair açıklamalar yapılır. Alametlerden birinin zamanın kötülüğü olduğu söylenir fakat cihan tamamen karışmadıkça zuhurun gerçekleşmeyeceği de bilinmelidir.

104. beyitte umumi nasihatler verilmeye başlar. Allah’ın gönül gözüyle görülebileceği müjdesi verilir, dört kitap ve dört makam zikredilir. 123. beyitten 149. beyite kadar talibin nasıl davranması gerektiği, bir mürşide bağlanmanın gerekliliği, gerçek mürşidin Ali’ye ve Ehlibeyt’e bağlanmışlardan olacağı, cennetin nişanlarının bunlarda olduğu söylenir ardından dua kısmı başlar.

Dua kısmında ilkin 149. beyitten 165. beyite kadar sırasıyla Hz. Muhammed, Hz. Ali, kutsal yerler, diğer İmamlar, büyük mutasavvıflar (Mansur, Seyyid Gazi, Hacı Bektaş), üçler, yediler, kırklar, Rum abdalları, Horasan pîrleri, Nihan dervişleri, sufiler sayılır. Sonraki kısımda edilecek duanın kabulü için sayılanlara tevessül edilir. Duanın son kısmında şair, İmam Hüseyin hatırına suçlarının bağışlanmasını diler, Allah’ı yakararak metheder, dertli bir kişi olduğunu belirtip dervişlerden demine hu denmesini ister. Son beyitte ise cihanda nişan bırakmak için dervişlere böyle nasihatler verdim diyerek amacını açıklar.

7 “Levlâke levlâk lemâ halakatü'l-eflâk”; “(Ey Muhammed) Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” Bu rivayetin hadis olup olmadığı çokça tartışılmıştır. Sufiler arasında oldukça yaygın olan hadislerdendir. Buna Levlâk sırrı da denir.

8 Bu, tüm Alevî-Bektaşî şairlerce çok işlenmiş bir konudur. Miraç hadisesini anlatan birçok müstakil şiir yazılmıştır. Bu şiirler zamanla Miraçlama/Miraçnâme türünün oluşmasını sağlamıştır.

9 Alevî-Bektaşîlik’e göre, Velâyet-i tekvîniye sahip olduğundan imam yeryüzü ve gökyüzünü de kontrol edebilir.

Dinî Öğeler

Bu başlık altında *Nasihatnâme*'de yer alan Ca'ferilik'le ilgili kavramlar, vahdet-i vücud telakkisini yansıtan kısımlar, Safevîliğin tarikat yapısıyla ilgili bilgiler gibi önemli noktalara değineceğiz, bu sayede muhteva kısmında sıralanan içerik hakkında açıklamalar da yapılmış olacaktır. Kızılbaş dervişlerine verilen nasihatlerden ibaret olan bu metni anlayabilmek adına, bu tarikatın dinî çerçevesini oluşturan Ca'ferilik'i ve vahdet-i vücudu anlamak gerekir. Bu yönlerden yapılacak açıklamaların metnin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını umuyoruz.

Ca'ferilik ile alakalı kavram ve nasihatler: İlk kısım olan tevhit bahsinde, 32. beyitte; “Hakikat içre bil varlık özüdür. Denilen cümle dilde öz sözüdür.” denilerek öncelikle dervişten varlığın özünde Allah'ın olduğunu anlaması istenir fakat 33. beyitte “Velî setr-i edebdir görmek andan. Beşer fı'lini ya'ni bilmek andan.” denilerek kulların fiillerini Allah'a nispet etmenin yanlış bir iş olduğu vurgulanır. Bu Allah'a nispet edilen fiiller konusunda tamamıyla Ca'ferilik'in görüşüne (Üzüm, 2001: 148) uygundur. 88. beyitte “Nedir söyle bana Şâh'ın nişânı. Mümin isen sen Şâh'ı tanı.” denilerek mümin olmak isteyenlerin velâyete iman etmiş olmalarının gerektiği vurgulanır. Ca'ferilik'e göre Müslümanların mümin olabilmeleri için velayete de (imâmet) inanmaları gerekir. 89. beyitte “Anın emriyle çeğzinür felekler. Ana secde kılar gökte melekler.” denilerek Ca'ferilik'in velayet-i tekvînî anlayışı anlatılır. Bu anlayışa göre masum imam insanlar üzerinde şeri velayete sahip olduğu gibi eşya üzerinde yaratılışsal velayete sahiptir. O evrenin imamı olması dolayısıyla hava olaylarını¹⁰ zamanı ve mekânı dahi kontrol eder. 95. beyitte Ca'ferilik'in en önemli vasıflarından olan Mehdeviyet anlayışına vurgu yapılır; “Erişti va'de-i Âl-i Muhammed. Zuhur ede ki ol Mehdî Muhammed.” denilerek Mehdî'nin zuhuruyla Âl-i Muhammed'in kutlu günlerinin geri geleceği, o güne dek şehit edilen imamların öçlerinin alınacağı belirtilir. Ca'ferilik'in Mehdeviyet konusundaki en önemli farkı, onlara göre Mehdî'nin, Sünnî görüşün aksine kimliği belli olan 11. İmamın oğlu, 12. İmam Muhammed Mehdî oluşudur. Burada da onun peygamber ailesinden olduğu vurgulanmıştır. 132. beyitte, “Terâzi sûr ü mizân haşr ü mahşer, 'Ali elindedir bilcümle yekser.” denilerek Ca'ferilik'e göre dinin beş aslı inancından (usul-i din) olan meada vurgu yapılmış, kıyamet gününde kulların Ali'ye olan bağlılıkları (velayete olan imanları) üzerinden de yargılanacakları dile getirilmiştir.

10 Bu anlayış Alevî-Bektaşî şiirinde sıkça yer bulmuştur. En ünlü ifadesi Sefîl Ali'nin; “Şah-ı Merdan cûşa geldi sırrın aşikâr eyledi / Yağmuru yağdıran benim Ömer diye söyledi” (URL-1) mısralarıdır.

Ayrıca *Kur'an*'ın, insanların imamlarıyla çağırılacaklarını (Kur'an, 17: 71 (İsrâ, 71.)) buyurmasına da atıf yapılmıştır. Ayrıca Hz. Ali'nin, "Kasımü'l-cenneti ve'n-nâr" oluşuna da atıf yapılmıştır. Ca'ferîlik'e göre Ali, cennete ve cehenneme gidecekleri ayıran kimsedir.

Vahdet-i vücüt telakkisini yansıtan kısımlar: Eserin hemen başında, 5. beyitte "Her iş kim tutasın 'aşk ile tutgıl. İki sanmaklığı ey cân unuttgıl." denilerek her şeyin birlik içinde olduğu, ikincil bir şeyin var olduğu düşüncesinin bir zandan ibaret olduğu belirtilmiştir. Bir sonraki beyitte dervîşten, "suret" tebdil edip uğursuz bir yalancı durumuna düşmemesi yani ortada Allah'tan ayrı bir suret varmış gibi davranmaması istenmiştir. 19. beyitte "vahdet-i mevcut" görüşünün aksine Allah'ın zatının diğer şeylerden ayrı olduğu vurgulanıp bununla beraber Allah'ın her şeyde tecelli ettiği de belirtilmiştir. 20. beyitte "İkilikten berîdir zât-ı mutlâk, Kemâl-i kudretinden söyle saddock." denilerek Allah'ın zatı itibarıyla mutlak¹¹ olan ve tek olan varlık olduğu vurgulanmıştır. 23. beyitte "görünen gösteren gözde gören ol, aparub götüren veren alan ol." denilerek her yerde ve her şeyde Allah'ın tecelli ettiği vurgulanır.¹² 45. beyitte cihanın Allah'ın bahri yanında bir katre olduğu belirtilirken 46. beyitte katrenin bahirden ayrı olmadığı vurgulanır. Yine bu minvalde 55. beyitte katre ve ummanın bir olduğu tekrarlanır hemen ardından aynı manada güneş ve zerre örneği verilir. Hatâî bu gibi örneklerle metin boyunca varlığın birliğini anlatır, ona göre Allah diğer varlıklardan ayrı olmakla birlikte diğer varlıklar ondan ayrı değildir. Katre derya, zerre ise güneş değildir fakat katre deryadan, zerre de güneşten ayrı değildir. 47. beyitte "Eline alıcak bir saf âyine, yine özün görürsün her âyine." denilerek İbn-i Arabî'nin ayna metaforuna¹³ gönderme yapılır. 52. beyitte bu manaların her kişinin anlayacağı türden olmadığı belirtilir. Bunları anlamak için Allah'a sıdk ile bağlanmak gereklidir denilir.

11 Varlık iki çeşittir. Yaratıcı mutlak (vacibü'l-vücüt), yaratılmışlar ise mümkün varlıktırlar (mümkünü'l-vücüt).

12 Hatâî'nin metnin tümünde vahdet-i vücüt ile Ca'ferîlik'in anlayışlarına beraber yer verdiği, onları uzlaşmış olarak göstermeye çalıştığı açıktır. Başta kulların fiillerinin Allah'a isnat edilmemesini isterken bir başka kısımda her fiilde Allah'ın olduğunu söylemesi çelişkili gibi görünse de bunu, her fiilin Allah'ın kudreti ve ilmi dâhilinde olduğu, Allah'ın bu fiillerde fail olmayıp tecelli eden olduğu şeklinde anlamak daha doğru olur.

13 "Dilin sınırlarından dolayı vücuda dair konuların şehadet âleminde ancak sembolik bir anlatımının yapılabileceğini söyleyen İbnü'l-Arabi bunun için daha çok nokta/daire, iç/dış, su/buz, çekirdek/ ağaç, semavî nikâh, semavî Âdem/semavî Havva, birlik/çokluk, ışık/gölge, ayna/akıs, sanatkâr/eser, kuş, renk ve harf sembolizmini kullanır" (Kılıç, 1999: 503).

Kızılbaşlığın (Safevîlik) tarikat yapısıyla ilgili bilgiler: Erdebil’de kurulduğu için kimi zaman Erdebilîlik kimi zaman da kurucusu Şeyh Safiü’l-din’e nispetle Safevîlik adıyla anılan (Öngören, 2008: 460) tarikat Şah İsmail’in eliyle Safevî devletinin kurulmasından sonra önemli nüfuzunu arttırdı. İran’ın doğusundan Anadolu içlerine kadar yayılmış olan bu tarikatın müfredatı, *Buyruk* adıyla bilinen erkânnameler vasıtasıyla dervişlere ve muhiplere ulaştırılıyordu. Hatâyî’nin Nasihatnâmesi de aslen Safevî dervişlerine verilen türlü öğütleri içeren bir eser olduğundan tarikatın yapısıyla ve genel kabulleriyle ilgili bilgileri de içermektedir. Burada metin içinde geçen bu türden bilgileri sıralayıp kısaca açıklayacağız. 1. beyitte, “Sığın fazl-ı hakka ey tâlib-i râh. Ki dost ‘aşkın özüne eyle hemrâh” denilerek “taliplere” ilk öğüt verilir.¹⁴ 21. beyitte, buraya kadar verilen öğütleri “ikrar ehlinin”¹⁵ anlaması istenir. 30. beyitte gerçek yolda gidenlerin halinin bambaşka bir hal olduğu gerisinin ise kuru laftan ibaret olduğu belirtilir. 34. beyitte halk içinde söylenecek ve gizlenecek sırlar¹⁶ olduğu belirtilir. 40. beyitte kişinin batnında her ne varsa zahirinde de onun zuhur edeceği belirtilip zahirden batına yapılan yolculuktan söz edilir. 57. beyitte aşk çerağı¹⁷ ile canın aydınlatılması istenir. Karanlığın ancak bu şekilde yerini aydınlığa bırakacağı vurgulanır. 65. beyitte talipten, önceki mısralarda sıralanan hakikatlerin şerhini bir ehl-i nazardan talep etmesi istenir. 81. beyitte tüm âlemin kimin elinde olduğu sorulup cevabı bulanın gerçek hikmete ulaşacağı belirtilir. Devamında şaha bağlananların nişanının olduğu, şahın katında makbul olmaklık isteyenlerin nişan göstermesi gerektiği anlatılır. 88. beyitte “Nedir söyle bana Şâh’ın nişânı. Eğer mü’min isen sen Şâh’ı tanı.” denilerek yol ve imamlar hakkında bilgi sahibi olmak gerektiği bu yola girenlerin Peygamber’i ve On İki İmam’ı tanımalarının gerektiği vurgulanmış olur. 92. beyitte gerçek mürşidin ve rehberin¹⁸ Ehlibeyt İmamları olduğu söylenir. 97. beyitte

14 Günümüzde halen Alevî-Bektaşî’lerde, seyr-i sülûkta ilerlemeye istekli olan kişilere talip denilmektedir.

15 Alevî-Bektaşî terminolojisinde yola girenler, müntesipler.

16 Alevî-Bektaşî terminolojisinde sır, Alevî-Bektaşî olmayanların fehm edemeyecekleri hakikat anlamında kullanılır. Bu zümrenin edebiyatında da “sır”ın sıkça işlendiği görülür.

17 Alevî-Bektaşî’ler, cem ayinine başlarken belirli bir ayın eşliğinde bir mum yahut kandille “çerağ” uyandırırılar. Buna delil uyarlamak da denir.

18 Alevî-Bektaşîlik’te, “Mürşitlik” Hz. Muhammed’e “Rehberlik” ise İmam Ali’ye nispet edilen makamlardır. Mürşit tekkenin şeyhidir. Tekke ve tarikatın içtihat ve maslahatında, mutlak söz söyleme hakkına sahip tek yetkilidir. Rehber ise talibe yol gösteren, onu gözetleyen, eğiten,

zamanın kötü bir hale gelmesinden ötürü zuhurun yaklaştığından bahsedilir. Buna (zamanın kötülüğü) sebep olan işlerden biri de 100. beyitte “Kaçan dost olırs bu ham hayaller, yakışmaz yol içinde işbu haller” denilerek vurgulanan, yola girmiş kimseler arasında da fitnenin ve ham insanlara özgü hallerin yayılmış olmasıdır. 110. beyitte metnin hemen başında olduğu gibi “taliplere” seslenilerek onlardan buraya kadar anlatılanları anlamaları istenir. 111. beyitte gerçek pirin hakikat olduğu onun yolunda boynu bağlı bulunmak gerektiği belirtilir. 113. beyitte Allah'ın yarattıklarına (insana) secde etmek gerektiği belirtilip devamında meleklerin de bunu yaptığı, Âdem'e secde¹⁹ ederek ilim sahibi oldukları vurgulanır. 117. beyitte kendi suretindeymiş gibi görünen her şeyin tecelli olduğu vurgulanır, 119. beyitte ise tecellinin dört kitapta tefsir edildiği söylenip dört kitap dört makama²⁰ benzetilir. 123. beyitte “Bu yolda bir delil, rehber gerektir. Tarikat içre ihlâslı er gerektir.” denilerek bu tarikatta delilin, rehberin²¹ önemine tekrar vurgu yapılır. Eserin başından itibaren Safevîlik'le ilgili kavramlara ve bilgilere rastlasak da 149. beyitle başlayan dua kısmında bu türden kavram ve bilgilerin hayli çoğaldığını görüyoruz. Burada edilen dua; cem ayininde okunan tercümanları ve gülbankları akla getirmektedir. Duada tevessül amacıyla Hz. Muhammed, Hz. Ali, kutsal yerler, diğer İmamlar, büyük mutasavvıflar (Mansur, Seyyid Gazi, Hacı Bektaş), üçler, yediler, kırklar, Rum abdalları, Horasan pırları, Nihan dervişleri, sufiler sayılır. Bunlar, aslen belirli bir çerçeve etrafında söylenmiş gülbanklarda da sayılan isim ve kavramlarla hemen hemen örtüşür. Aslen Safevîlik ile bir alakası olmayan Hacı Bektaş Veli'nin, dua edilirken büyük mutasavvıf Mansur, Seyyid Gazi ve yol için şehit

maddî ve manevî manada dervişin yol göstericisi olan kimsedir.(Mürşit ve rehber terimleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Gökbel, 2019).

- 19 Alevî-Bektaşî'ler birbirlerini gördüklerinde yahut mürşidin ya da rehberin huzuruna çıktıklarında niyazlaşırlar. Bu Allah'ın, meleklerle Âdem'e secde etmeleri için emir vermesine nispet edilir. Bu hadise Kur'an'da Bakara Suresi 34. ayette anlatılmıştır.
- 20 Alevî-Bektaşî inancında seyr-i sülûk “Dört kapı kırk makam” ile sistematize edilmiştir.
- 21 Delil ve rehber bu zümrenin edebiyatında çok sık işlenmiştir. Hatâî'ye nispet edilen bir şiirde rehber ve delil şöyle dile getirilir;
 “Ârif isen bir gün seni seslerler,
 Bülbül deyu gülistanda beslerler,
 Bir gün seni rehberinden isterler,
 Kimin izni ile girdin yola sen” (Ergun, 1956: 64).

olanlarla birlikte anılması oldukça ilginçtir.²² 171. beyitte Hatâyî dervişlerden yalnızca demine bir hu denmesini ister²³. Amacını belirtip eserini bitirir.

Sonuç

Alevî-Bektaşî edebiyatı ve inancı içinde çok önemli bir yere sahip olan Hatâyî'nin bu eseri, yazıldığı dönemde Safevîler'in dine, tarikata, vahdet-i vücuda karşı bakış açılarını bir hükümdar ve şair olan Hatâyî'nin eliyle birinci elden aktarması açısından önemlidir. Konuşma diline oldukça yakın bir üslupla kaleme alınan bu eser dönemin dil özelliklerini yansıtmada da oldukça önemli olduğu gibi Hacı Bektaş ve Bektaşîlik'in o dönemde, Safevîlik'le olan ilişkisini aydınlatmak açısından da önemli veriler içermekte. Ayrıca eserden, Alevî-Bektaşîlerin o dönemdeki dinî inanış ve pratikleri hakkında önemli çıkarımlar yapılabilmektedir.

Bu özellikleri *Nasihatnâme*'yi edebiyat, dönemin dili (özelinde halk dili), Safevîlik hakkında içerdiği bilgiler ve Alevî-Bektaşîlik araştırmaları açısından özel bir konuma koymaktadır. Biz, bu önemli eserin, bu güne dek yeterince tanıtılmamış olmasından kaynaklanan eksikliği, gidermek adına, bu çalışmayı yaptık. *Nasihatnâme*, üzerinde yapılacak daha derin ve çok yönlü araştırmalar şüphesiz çok yararlı olacak, daha geniş veriler ve bunları yorumlama imkânı sunacaktır.

-
- 22 Hatâyî'nin ve Safevîlik'in Bektaşîlik ve Hacı Bektaş Veli ile alakası yahut böyle bir alanın olup olmadığı hakkında elimizde yeterli bilgi ve analiz maalesef yoktur. Burada Hacı Bektaş'ın saygıyla anılması ve kendisinden "Hocam Hünkâr" denerek bahsedilmesi, Hatâyî'nin Hacı Bektaş'ı tanıdığı ve ona saygı duyduğuna dair bir belge niteliği taşır. Bu eserin muhatabı dervişler arasında Hacı Bektaş'a, kült mahiyetini almış bir saygı ve sevgi besleyen, Anadolu dervişlerin de yer aldığı unutulmamalıdır.
- 23 Alevî-Bektaşî gülbankları tarikat pirinin demine çekilirdi. Gülbanklarda birçok yerde "Gerçekler, demine, pir gayretine bir Hû diyelim Hû" ifadelerine rastlanır. Bu aynı zamanda Hatâyî'nin yaşadığı dönemde ve alanda da Anadolu'daki Bektaşîlerle benzer pratiklere sahip olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- Ankara Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 809/1 (Kaygusuz Abdal, *Budalanâme*).
- Ergun, S. N. (1956). *Hatâyî Divanı Şah İsmail Safevî Edebi Hayatı ve Nefesleri* (2. Baskı). İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Güngör, T. (2010). Şah İsmâil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gökbel, A. (2019) *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Kartal, A. (2007). “Eski Türk Edebiyatında Mesnevi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Cilt:5. 2007/10. 353-432.
- Kılıç, M. E. (1999). İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 20. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Macit, M. (2017). *Hatâyî Divânı*. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Öngören, R. (2008). “Safeviyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pala, İ. (2006). “Nasihatnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Seferli, Əliyaz ve Yusifli, Xəlil (Haz.) (2005). *Şah İsmayıl Xətayi*. Bakü: Şərq-qərb.
- Temizkan, M. (2001). *Hatâyî'nin Şiir Dünyası* İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- URL-1: *Sefil Ali*. (2019, Ağustos 21). Kasım 17, 2020 tarihinde Deyişler-Nefes: [https://www.deyisler-nefesler.com/sefil-ali/adresinden alındı](https://www.deyisler-nefesler.com/sefil-ali/adresinden%20alindi).
- Üzüm, İ. (2001). “İsnâaşeriyye (Kelâm)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Xudiyev, N. M. (2012). *Azərbaycan Ədəbi Dili Tarixi. Ali Məktəblər Üçün Dərslük*. Bakü: Elm və Təhsil.
- Yılmaz Anıl, A. (2010). “Şah İsmâil (Edebiyat)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

